

2. Для лепшага асэнсавання гістарычных перыядаў, адлюстраваных у Галынаўскай хроніцы, запоўніце табліцу:

	«Адкуль ліха на свеце» 1962	«Кастусь Каліноўскі» 1971	«Канец сервітуту» 1968	«Цяжкі год» 1977
Адлюстраваны гістарычны перыяд, сапраўдныя гістарычныя падзеі				
Рэальныя гістарычныя асобы і мясціны				
Характарыстыка вобраза Язэпа Валовіча (у апошняй аповесці — яго нашчадка Петруся Валовіча)				
Спецыфіка аповеду і мэтазгоднасць такога выбару				

3. Вызначце, які перыяд творчасці А. Якімовіча быў найбольш спрыяльны для апрацоўкі фальклорных твораў, а які стымуляваў асабістую аўтарскую фантазію. Свае разважанні падмацуйце фактамі з біяграфіі пісьменніка.

4. Падрыхтуйце рэфератыўнае паведамленне па тэме «А. Якімовіч як перакладчык казак Аляксандра Пушкіна, Пятра Яршова, твораў для дзяцей Уладзіміра Маякоўскага, Карнея Чукоўскага, Самуіла Маршака».

Такім чынам, вывучэнне твораў А. Якімовіча ў кантэксце праграмы дашкольнай адукацыі і ў адпаведнасці з адукацыйнымі стандартамі вышэйшай адукацыі дае багатыя магчымасці для набывання адпаведных кампетэнцый, рэалізацыі разнастайных псіхалага-педагагічных задач. Разам з тым, студэнты атрымліваюць належныя веды тэарэтычнага характару, асэнсоўваюць жанравую разнастайнасць айчынай літаратуры, вобразна-выяўленчае багацце беларускай мовы. Выкарыстання пры вывучэнні тэмы «Алесь Якімовіч» метады і прыёмы, заданні могуць стаць метадычным падмуркам будучай прафесійнай дзейнасці сённяшніх студэнтаў.

Літаратура

1. Образовательный стандарт Республики Беларусь. Высшее образование. Первая ступень: Специальность — 1–01 01 01 Дошкольное образование: Квалификация — педагог = Адукацыйны стандарт Рэспублікі Беларусь. Вышэйшая адукацыя. Першая ступень: Спецыяльнасць — 1–01 01 01 Дашкольная адукацыя: Кваліфікацыя — педагог.
2. Яцухна, В. І. Тэорыя літаратуры: дап. для студ. філал. спец. ВНУ / В. І. Яцухна. — Гомель: ГДУ імя Францыска Скарыны, 2006. — 279 с.

Ірына Шматкова (Мінск)

МОЎНА-СТЫЛЁВЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ЎВАСАБЛЕННЯ ВОБРАЗАЎ МАЦІ І ДЗІЦЯЦІ Ў ЛІРЫЦЫ БЕЛАРУСКІХ ПАЭТЭС ДРУГОЙ ПАЛОВЫ ХХ СТАГОДДЗЯ

Вобразы маці і дзіцяці, традыцыйныя для вуснай народнай творчасці, з'яўляюцца ідэяўтваральнымі ў творчасці беларускіх паэтэс другой паловы ХХ ст. Між іншым, вобраз маці шырока выкарыстоўваецца ва ўсёй беларускай

паэзіі. Напрыклад, у М. Багдановіча гэты вобраз праходзіць скразной ніткай праз усю творчасць, набываючы арэол святасці: *«Прычасціўся целу мацеры, // Малаком яе грудзей...»* [1, с. 367].

Своеасаблівы культ мацярынства ствараецца ў творах беларускіх паэтэс. Менавіта ў «жаночай» лірыцы прыродны мацярынскі пачатак увасобіўся з найбольшай сілай. Гэты факт не можа быць аспрэчаны нават тымі, хто адмаўляе гendarную тэорыю. «Жаночыя» вершы — гімн любові паміж маці і дзіцём, увасабленне мацярынства як боскага наканавання, сімвал будучага жыцця, — усяго таго, што адлюстроўваецца спрадвечна на хрысціянскіх абразях з выявай Багародзіцы. Г. Каржанеўская ўсведамляе ўсю прыгажосць жанчыны-маці і без лішняй сціпласці зазначае: *«Мастачкаю была б — // намалявала б // жанчыну маладую. // На каленях // ляжыць дзіця — ружовенькі галыш. // (Яго б я запазычыла знарок // з палотнаў Рафаэля, // а жанчыну // з суседкі змалявала б // ці з сябе.)»* [2, с. 80]. У Я. Янішчыц вобраз маці надзелены эпітэтамі «светлы»: *«Світаць мне будзе з-пад рукі // Пагляд матулі шчыры»* [3, с. 141], і «святых»: *«Ты, мама, да канца // Пакорліва-святая...»* [3, с. 309]. У паэзіі В. Вярбы вобраз маці-святых ўвасабляецца праз метафару «храм»: *«Абцасікі скіну звонкія, // Прыйду да матчынага храма. // Рукі ў цябе добрыя, тонкія, // Літасцівая мама!»* [4, с. 58]).

Абагульнены вобраз маці стварае Я. Янішчыц у вершы «Я вас люблю», сваю заклапочанасць будучым паэтэса перадае, выкарыстоўваючы для гіпербалічнага параўнання са словам «мацяркi» паронім «мацерыкі»: *«Люблю я вас, сівыя мацяркi, // Што аж дагэтуль голяць боль па дзецях, // Што вы мне ўсе — нібы мацерыкі, // Якія хочуць міру на планеце»* [3, с. 123]. У гэтай сувязі бачыцца слушным меркаванне Т. Чабан, якая выказвае думку: «У процівагу выдаткам «эмансіпацыі» і «фемінізацыі» ўвагу паэтэс прыцягвае матыў традыцыйнай жаночай долі — долі маці, жонкі, самаахвярнай захавальніцы дому, роду, ачага. Гэты матыў звязваецца паэтэсамі з праблемамі захавання і зберажэння нашага агульнага зямнога дому, міру на планеце, з мацярынскай любоўю да ўсяго жывога (спрадвечны архетып — Маці свету)» [5, с. 12].

З усведамленнем свайго мацярынскага прызначэння беларускімі паэтэсамі пераасэнсоўваецца любоў да сваёй маці, якая стала залогам пераемнасці пакаленняў, калі вытокі жыцця — у бацьках, а працяг — у дзецях. Г. Каржанеўская з уласцівай яе паэтычнаму стылю лаканічнасцю ў вершы-прысвячэнні маці «Мы выязджалі з Ягоднага ранкам...» падсумоўвае: *«Яе калыска — значыцца пачатак // Мiane самой»* [6, с. 12]. Такім чынам, праз вобраз маці прыходзіць яшчэ і асэнсаванне вобразу Радзімы. Калі паглыбіцца ў этымалогію гэтага слова, то ўбачым, што яно складаецца з дзвюх частак: «Род (тварэц, бог Святла і ўсяго Сусвету ва ўсходніх славян) + ма (у санскр. Маці), парадзіха — тая, што нараджае, дае жыццё, з'яўляецца працягам Рода-творцы. У далейшым гэта паняцце трывала замацоўваецца за месцам, дзе адбываецца акт Боскага тварэння, з'яўленне чалавека на свет» [7, с. 28].

Пры ўвасабленні вобраза маці ў лірыцы беларускіх паэтэс характэрнымі сталі матывы настальгіі не толькі па малой радзіме, але і ўвогуле па дзяцінству, матчынай калыханцы, матывы памяці, віны і пакаяння. Мама стала для

Я. Янішчыц настаўнікам, самым лепшым: «*Ты вучыла мяне сеяць жыта і лён // І цярыліваці вечнай — уголас не плакаць*» [3, с. 59], — і самым строгім: «*А вершы баюся чытаць, // каб мяне // На глухой не злавіла ноце // Мама — мая паэтэса*» [3, с. 69]. Спрадвечную народную мудрасць перадала маці сваёй дачцэ, і навучыла спяваць — у маці з дачкой агульная песня, адна на дваіх: «*Бачыш, як высока ўзняліся // Нашы песні — нашы журавы*» [3, с. 260]. Сэнс народнага выхавання перададзены ў вершы формамі адмаўлення, уласцівымі фальклорным творам: «*Не дакарала, не журыла // Ні ў цішыні, ні пры гасцях...*», мацярынскае блаславенне ўвасоблена таксама праз народна-казачны вобраз клубочка: «*Клубочак з лёну ўпусціла // Матуля ціха мне на іллях*» [3, с. 40]. Вобраз маці ў лірыцы Я. Янішчыц перадаецца праз народна-паэтычныя метафары, гэта і кветка: «*Прыеду. Кветка чакання ў акне // Міргае-цвіце ў адзіноце*» [3, с. 69], і птушкі — паэтэса ўвасабляе маці праз вобразы розных птушак: «*ластаўка нястомнае надзеі*», «*горлінка нязмераных клопот*», «*сойка скрухі*», «*перапёлка жалю*», «*кнігаўка маіх лірычных кніг*» (верш «Мама і птушкі» [3, с. 254]).

Калі маці Я. Янішчыц захварэла — у дачкі баліць усё: «*Так мне рукі твае не балелі ніколі ..., Так ніколі тваё не шчымила мне сэрца ..., Так ніколі твая не балела мне доля ..., Так ніколі, як сёння, // Тваё // Не балела мне слова*» (верш «Ля ложка хворай маці») [3, с. 21]. Анафарычны паўтор узмацняльнай часціцы «так» праз увесць верш нагадвае ўсхваляванае сэрцабіццё. Навідавоку еднасць маці з дачкой, прычым як духоўная, так і цялесная. Вобразы-метафары ў форме адмаўлення («*не ложак, а жытнёвае поле*», «*не ходнікі, а саматканя сцезкі-дарожкі*»...) перамяжоўваюцца пяцікратным паўторам слова «Мама!», клічнік пасля якога — вышэйшая ступень эмацыянальнага напружання. Велічыня перажыванняў дачкі за хворую маці па-народнаму гіпербалізуецца: «*ты на ложку ляжыш — // і прыціхла за хатай дуброва*» (дарэчы, такі ж фальклорны прыём выкарыстоўвае і Г. Каржанеўская ў «Былі пра бабу Паўліну» [2, с. 95], у якой распавядаецца пра гора дачкі пасля смерці маці — у гэты час увесць акаляючы свет ёй спачуваў: кветка завяла, антонаўкі асыпаліся, асела павуціна, парсючок збег у лес і інш.).

Але ж жыццё мае працяг — у сыне, якому Я. Янішчыц прысвяціла шмат вершаў («У калыханку сыну», «Сыноч і маці», «На ўсякі выпадак...» і інш.). Гэтая ж тэма раскрываецца і ў лірыцы Е. Лось («Маці і сын», «Сыноч, сыноч...», «Сынку», «Сынава доля» і інш.). Прычым неабходна зазначыць агульнасць у перадачы мацярынскага пачуцця (абедзве жанчыны мелі па аднаму сыну, якіх давялося гадаваць ім у адзіночку), выяўленую не толькі праз падобныя назвы твораў, праз агульны пафас, але і нават аднолькавыя метафары: «*Сыноч, сыноч, // бялюткі бацяноч!...*» [8, с. 136] (Е. Лось) і «*Свет мой — голенькі ды босы, // Мой бялюткі бацяноч...*» [3, с. 57] (Я. Янішчыц). Агульнасць паэтычных вобразаў яшчэ раз пераконвае ў апоры лірыкі беларускіх паэтэс на народную традыцыю. Метафары «зерне і ралля» у вершы Я. Янішчыц «Сыноч і маці» ўвасобілі народны жыццясцвярджальны пачатак: «*Покуль яшчэ зялёная зямля // Трымае нас на міласці закона, // Сыноч і Маці — зерне і ралля. // Сыноч і маці — мудрая ікона*» [3, с. 206]. Уражвае сваім

балючым прароцтвам верш-наказ Я. Янішчыц сыну «На ўсякі выпадак...», у якім нібы ў прадчуванні трагедыі, лірычная гераіня дае парады свайму дзіцяці — і акуратна рабіць урокі, і паважліва адносіцца да суседзяў, і наказ, выражаны ў амоніме «здача»: *«Сыночак, чэсна, бы ўчора, // Прынось грашовую здачу // З прадуктовага магазіна... // Ды, на ўсякі выпадак, // Умей даць здачы // Подласці і няпраўдзе! ... Бо можа так здарыцца, // Што заўтра — // Не выйду табе насутрэчу. // Мама»* [3, с. 312].

Вобраз роднай матулі прысутнічае ў многіх вершах Н. Мацяш розных перыядаў творчасці. У маладой паэтэсы — гэта вершы-песні, вершы-гімны самаму роднаму чалавеку на свеце. У верш «Песня матчынай маладосці» аўтарка уводзіць народную заручальную песню, якую спявала яе маці, а ў вершы «Калыханка маме» паэтэса ўжо сама «спявае» калыханку маме, як некалі яна спявала ёй. Вобраз маці надзелены самымі цёплымі эпітэтамі: *«натомленая», «даверлівая», «усмешлівая»* і інш., а рэфрэн-пяшчотны зварот да маці *«Сустрэнься ў сне з сабой, мая ласкавая, // З вясной сваёю, любая мая...»* [9, с. 72–73], як і патрабуе таго фальклорны жанр калыханкі, тройчы паўтараецца напрыканцы кожнай страфы.

Верш «Рукі маці» Н. Мацяш успрымаецца як гімн маці, услаўленне яе вобразу, ён будуецца са строф-захапленняў, выражаных сінтаксічнымі формамі «часціца як + прыслоўе + дзеяслоў» (*«як соладка спіцца», «як хораша прачынацца», «як рупна прыпякае [сонца]»*), і ўсё гэта сімвалы шчасця — *«калі побач мама»* [9, с. 89]. Вобраз магутнай маці надзяляецца жыццятворчай сілай.

Фальклорная традыцыя прадвызначае і змест «Паэмы жніва» Н. Мацяш. Смерць маці спарадзіла ў творы паэтэсы глыбока трагедыйныя матывы. У адпаведнасці з народнай традыцыяй аўтарка выкарыстоўвае ва ўступным маналогу паэмы класічнае галашэнне: *«Дажала, матулечка, вось ты, матулька, й дажала // Усе свае болі, маркоты і ўцехі свае»* [9, с. 265]. Твор пабудаваны ў форме звароту да памерлага роднага чалавека, успамін аб яе жыццёвым шляху, дзеяслоў «дажыла» замяняецца паранімічным «дажала». Незваротнасць трагедыі ўзмацняюць кароткія сказы-найменні, якія заканчваюцца шматкроп'ем: *«Лапкі яліны... Вякі... Каснікі... Дамавіна... <...> Вясковая чорная вуліца... Людзі... Літанні... Магіла... Аркестр... Пахаванне... <...> Памінанне... Кароткія пацеры...»* [9, с. 265]. Паэтэса развітваецца з дарагім і родным чалавекам словамі народнай сірочай песні: *«Ой, нашто мне жыць на свеце, як маці не маю»* [9, с. 266]. Сапраўдным сродкам ратавання і гарманізацыі разладжанай душы робіцца песня: *«Памажы мне, песня, акрыяць...»* [9, с. 268]. У трыпціх «Тры каласкі любові і смутку» ўключаны жніўныя народныя песні, у якіх хлеб выступае сімвалам жыцця, і ў гэтым творы паэтэса просіць прабачэння ў маці, што не ля яе магілы, што *«не адпускае хлебны клопат»* — што ж, *«жывым — жывое...»* [9, с. 274].

Але напрыканцы зямнога шляху Н. Мацяш вобраз маці паўстае перад паэтэсай усё часцей: *«Скуль ведаеш пра смутак мой чарговы? // А ведаеш, бо йдзеш яго разважыць»* [10, с. 22]. Лірычная гераіня скардзіцца роднай матулі: *«Жыццё стамляе, МАМА»*. Маці ў гэтым творы ўвасабляецца праз метафару *«бяссоннай Берагіні»* (аўтарскі неалагізм, які можа мець этымалогію і як формы

жаночага роду ад назоўніка мужчынскага роду «бераг», да якога хочацца лірычнай гераіні нарэшце прымкнуць, так і як формы назоўніка, утворанага ад дзеяслова «зберагаць, берагчы»). У вершы «На дзяды» гучаць цёмныя прадчуванні паэтэсы «мусова і мне туды», але «страху няма і на валос», таму што вобраз маці суправаджае яе на працягу ўсяго жыцця — ад нараджэння да самага канца: «Дотык рукі, мамін голас: // Ступай у мае сляды...» [10, с. 18]. Уся трагедыя жанчыны, якой не давялося спазнаць шчасце мацярынства, увасобілася ў паэтычных тропях верша «Белая поўня»: «Сівая жанчына, // якую так ніхто й не паклікаў: // «Мама!» ... <...> Апеклівая сляза // на ішчацэ старасці адзінокай...» [10, с. 51–52].

Вобраз жанчыны-маці, мацярынскага ўспрымання свету з асаблівай выразнасцю ўвасоблены ў паэзіі В. Вярбы і Г. Каржанеўскай. Шчасце, будучы лёс і доля дзяцей — тая найвышэйшая мерка, паводле якой паэтэсы вымяраюць усе іншыя каштоўнасці жыцця. В. Вярба падбірае самую цёплую метафару для вобразаў дзяцей: «Ў холадзе снежнай завеі // Сонечным промнем — дзеці» [4, с. 121]. Паэтэса піша цэлую нізку вершаў пра сына «Мая маленькая планета», у якой лірычная гераіня раскрывае маштабнасць мацярынскага пачуцця, выкарыстоўваючы народныя сродкі гіпербалізацыі, калі дзіця для маці — цэлы сусвет, калі маці за дзіця гатова ахвяраваць усім, нават уласным жыццём: «Я б сэрца пад тапор наклала // За першы дзень твайго быцця» [4, с. 133]. Шчасце жанчыны-маці для лірычнай гераіні Г. Каржанеўскай раўназначнае такім з'явам-паняццям, як гармонія ці паэзія: «Бэз адцвіце — адняе салавей, // Тэрмін на ўсё вызначае прырода. // Трэба дзяцей гадаваць. За дзяцей // Самае лепшае песні не шкода» [11, с. 24]. Вобраз дзіцяці, як правіла, заўсёды прысутнічае ў тых вершах Г. Каржанеўскай, дзе яна асэнсоўвае самыя важныя, балючыя пытанні, вызначальныя праблемы сучаснасці. Звяртаючыся да сваіх дачок, Алены і Настасі, пісьменніца, выкарыстоўваючы ўсё тую ж народную метафару «дзеці — зерне, калоссе», выказвае жаданне: «Хай не пустымі будуць каласкі, // Узрошчаныя ласкаю і працаю» [12, с. 159].

Такім чынам, маці і дзіця ў лірыцы беларускіх паэтэс сталі вядучымі складнікамі канцэпцыі лёсу жанчыны. Увасабленне вобразаў маці і дзіцяці ў іх творчасці заснавана на метафарызацыі, паэтэсы па-майстэрску спалучаюць фальклорную сімволіку з «жаночым» метафарычным светабачаннем. Беларускія паэтэсы, глыбока засвоіўшы дух мовы, механізм народнай словатворчасці, прынеслі ў літаратуру «свой слоўнік», свае моўныя канструкцыі, сваю паэтычную музыку. Іх лірыка «гаворыць» вуснамі жанчыны-беларускі. Аб'ядноўвае творчасць Е. Лось, В. Вярбы, Я. Янішчыц, Н. Мацяш, Г. Каржанеўскай нацыянальны моўны каларыт, вытокі якога ў беларускай песеннай прасодыі.

Літаратура

1. Багдановіч, М. Інтымны дзённік: выбр. тв. / Максім Багдановіч. — Мінск: Радыёла-плюс, 2006. — 528 с.
2. Каржанеўская, Г. Асенні мёд: вершы розных гадоў / Г. Каржанеўская. — Мінск: Маст. літ., 1999. — 159 с.
3. Янішчыц, Я. Пачынаецца ўсё з любві...: вершы, паэмы / Я. Янішчыц. — Мінск: Маст. літ., 2008. — 339 с.

4. Вярба, В. Апошні верасень. Выбранае: вершы і паэмы / В. Вярба. — Мінск: Маст. літ., 1995. — 270 с.
5. Чабан, Т. К. Сучасная паэзія і фальклор / Т. К. Чабан, Я. А. Гарадніцкі // АН БССР, Ін-т літ. імя Я. Купалы. — Мінск: Навука і тэхніка, 1988. — 128 с.
6. Каржанеўская, Г. «Што варта радасці і слёз...»: біяграфія ў вершах і нарысах / Г. Каржанеўская. — Мінск: Кнігазбор, 2013. — 100 с.
7. Таленавітыя жанчыны Беларусі ў культурнай, навуковай і мастацкай прасторы свету: зб. матэрыялаў Міжнар. навук.-практ. канф., Мазыр, 24–25 мая 2007 г. / Мазырскі пед. ун-т імя І. П. Шамякіна; адк. рэд. А.У. Сузько. — Мазыр: УА МДПУ, 2007. — 251 с.
8. Лось, Е. І каласуе даўгалецце / Е. Лось. — Мінск: Маст. літ., 1998. — 367 с.
9. Мацяш, Н. Паміж усмешкай і слязоў: вершы і паэмы (1962 — 1992) / Н. Мацяш. — Мінск: Маст. літ., 1993. — 301 с.
10. Мацяш, Н. У прыгаршчах ветру: вершы, пераклады, эсэ / Н. Мацяш. — Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2009. — 144 с.
11. Каржанеўская, Г. Жыла-была: лірыка / Г. Каржанеўская. — Мінск: Маст. літ., 1983. — 95 с.
12. Каржанеўская, Г. Невымоўнае: вершы / Г. Каржанеўская. — Мінск: Маст. літ., 1991. — 287 с.

Екатерина Хальпукова (Мінск)

«ЛИТЕРАТУРА НА ЭКРАНЕ» В ИНОСТРАННОЙ АУДИТОРИИ (ИЗ ОПЫТА ПРЕПОДАВАНИЯ)

Видеокурс «Литература на экране» является частным направлением в системе коммуникативного культуроориентированного обучения русскому языку как иностранному. Нацеленность на совершенствование свободного владения языком определяет такие задачи в преподавании, как обучение пониманию иноязычной речи на слух, лексическое обогащение речи, развитие навыков спонтанной речи. Разработанный в рамках «Практики русской устной и письменной речи», этот курс предполагает интерактивную работу, основанную на сопоставлении литературных и кинематографических текстов, что заканчивается, как правило, интересной дискуссией об особенностях экранизации, об отношении к классике и о роли режиссера в киноинтерпретации.

Безусловно, любой художественный фильм предоставляет широкие возможности для общения, однако «экранизации всегда вызывают нас на спор» [6, с. 5]. Это связано с отношением к изменениям, произошедшим при переводе с одного языка искусства на другой. Вследствие этого видеоматериал, используемый на занятиях, воспринимается не как развлечение, а как основа для серьезной аналитической работы.

Далеко не всякую экранизацию можно назвать удачной. Как пишет В. Мильдон, «экранизацию следует считать успешной, когда средствами кино удалось выразить не выразимое средствами слова, поскольку же у кино свои средства, можно ожидать, что на экране в литературном произведении откроется нечто, о чем не догадывались при чтении, что могло не приходить на ум даже самому автору» [5, с. 37]. А Л. Славин утверждает, что «особенного успеха экранизация достигает тогда, когда на экран перенесено не только